

Yankovets Olena. The Structural Peculiarities of Border Guard Terminology. The article defines the notion of «border guard terminology» and its role in the training of future border guard officers in the context of European integration processes in Ukraine. The structural features of border guard terminology and the methods of its derivation are analyzed. According to the structural organization, the terminological units are divided into simple and complex terms and phrases. According to the lexical and grammatical criteria, the terms are divided into nouns, adjectives, verbs and adverbs. The two-component terminological units and phrases prevail among the border guard terminology. Most of the terms are formed by common words, mutual penetration of various spheres and borrowings from international lexis. A large number of neologisms appeared in the terminological vocabulary due to the anti-terrorist operation in the east of Ukraine.

Key words: border guard terminology, structure, discourse, communication, derivation.

Стаття надійшла до редколегії
14. 01. 2016 р.

УДК 821.161.2(438)-1.09

Віктор Яручик

Національна презентація лемківської поезії

У статті досліджено проблему української літератури на території Лемківщини після Другої світової війни до наших днів. Охарактеризовано творчий доробок найвідоміших представників цієї літератури, проаналізовано й узагальнено літаратурний процес Лемківщини. Особливо акцентовано на висвітленні проблеми національної презентації в поезії лемків. Ця поетична автопрезентація, демонстрація лемківської проблематики у всій її глибині та актуальності, у насиченій емоційній тональності є одним із видів самооборони перед нівелюванням, асиміляцією чи небуттям. Головними творцями напряму лемківської автопрезентації є Петро Муранка, Павло Стефановський, Володислав Грабан, Стефанія Трохановська, Олена Дуць.

Ключові слова: лемківська література, фольклорні мотиви, поезія, автопрезентація.

Постановка наукової проблеми та її значення. Нинішнє дослідження є спробою визначити особливості творення художньої літератури на україномовному ґрунті Лемківщини, тієї території, яка через історичні та політичні причини зараз входить до складу Республіки Польща. У статті зроблено спробу проаналізувати національну презентацію в ліриці сучасних лемківських письменників, особливості створення такого напрямку, методи та прийоми виявлення явища. Оскільки тема національної презентації в українських національних меншинах за межами материкової України малодосліджена, вона особливо цінна й актуальна.

Мета статті – охарактеризувати творчість найбільш відомих представників лемківської літератури в другій половині ХХ – початку ХХІ ст.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Дослідженням цієї проблеми займалися Б. Бойчук [1; 2], В. Грабан [3], О. Дуць-Файфер [7], П. Коробчак [9], П. Стефановський [13], З. Сятковські [27; 28]. Щоправда, згадані автори лише поверхово торкалися аналізу поетичної творчості лемківської літератури. Наше дослідження стане спробою комплексного та виваженого підходу до проблеми. У цьому полягає новаторство цієї наукової розвідки.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Якщо ми спробуємо порівняти лемківську літературу Лемківщини з Підляшшям, то тут напрям літературного розвитку відчутно різниться, насамперед тим що в першому варіанті процес був «доцентровий», а в другому – «відцентровий» [6, с. 10]. Хоч це й загальне явище, однак воно найбільш чітко виражається саме в літературі. Майже одразу після заснування «Нашого слова» в ньому була введена як певна окремішня одиниця «Лемківська сторінка», на якій постало чимало цікавих лемківських творців.

Олена Дуць-Файфер у своїй праці «Літературна творчість українців у Польщі після Другої світової війни» [7, с. 216] виділяє три основні напрями в післявоєнній лемківській поезії:

1. Напрямок народної поезії (кінець 50–60-х років), який здебільшого, формувала творчість Івана Русенка, Якова Дудри, Миколи Буряка, Івана Горошача, Семана Мандзеляна.

2. Напрямок туги за втраченим, окреслений глибоко патріотичною лірикою Меланії Собин, Івана Головчака й Івана Желема (домінував протягом 70-х років).

3. Напрямок лемківської автопрезентації з нового, уже поза УСКТівського періоду лемківської поезії. Саме цей напрямок є візитною карткою лемківської літератури. Це творчість нині активних, переважно молодих людей, заангажованих у боротьбу за те, щоб лемківська культура була не музейним експонатом, а живою, динамічною, такою, що постійно розвивається. Це люди, які, переборюючи комплекс меншовартості, вийшли поза межі власної ізольованості з художнім маніфестом лемківського «я».

Спробуємо більш детально охарактеризувати кожен із цих напрямів. Напрямок народної поезії творили люди, котрі добре пам'ятали часи до виселення внаслідок акції «Вісла» й були виховані на тогочасній народнопоетичній традиції. Їхня поезія наскрізь просякнута фольклорними мотивами та навіть їхні твори укладалися за моделлю народних пісень. Ці вірші друкувалися на «Лемківській сторінці» в новоствореному тоді «Нашому слові». Часто-густо ці поезії творилися через масове заохочення з боку УСКТ до літературної праці. Поезія народного напрямку тісно пов'язана із «Лемківською сторінкою», де вона була домінантною в 60-х – на початку 70-х років. Яскравим представником цього напрямку є **Яків Дудра**. Серед його творів трапляються поезії, писані від серця, зокрема патріотична лірика. Однак більшість складають багатострофові римовані історії, гуморески, повчання, байки тощо. Дудра типовий сільський поет, який пропагує свою сільську філософію, возвеличуючи сільське життя й згадуючи колишнє життя на Лемківщині. Трапляються також типові для представників УСКТівської поезії заклики братерства, оспівування прогресу, заклики включатися до організаційного життя, скеровані до лемків. До напрямку народної поезії належать також твори **Стефанії Романяк**, **Стефана Вархоляка**, лемківського байкаря **Миколи Буряка**, **Семана Мандзеляна**, поезії котрого вже давно звучать на Лемківщині як народні пісні. Також до цього напрямку віднесемо творчість **Івана Горошача**, автора неопублікованої лемківської епопеї, сповненої болем і тугою за втраченою батьківщиною.

Творчість авторів напрямку народної поезії була перенесенням, увічненням у нових обставинах образу давнього світу, привезеного безпосередньо в серцях тих людей, які в ньому вирости й для котрих давня Лемківщина була рідною.

Другий напрямок можна охарактеризувати як поезію туги за втраченим. Його розвиток і домінація припадають на 70-ті – початок 80-х років, а представниками були три поети: **Меланія Собин**, **Іван Головчак** та **Іван Жаль**. На ґрунт лемківської літератури вони принесли оригінальну модель ліричного переживання, яка матеріалізувалася завдяки новій формі вірша. Формування їхньої поетичної візії відбулось у момент різючих змін у лемківському світі. Усі вони уникають образів Лемківщини часів їхнього дитинства або їхніх предків. Життєвий досвід вони здобували в нових обставинах. Давню Лемківщину вони втратили ще в проєкціях дитячих мрій, як ідеалізованого аркадійського міфу та візії «втраченого раю». У творчість цих трьох поетів будуть вписані фігури вигнання, укладені в тріаду: вигнання – спогади – ідеалізація [26]. Неможливість повернення, особливо в Желема й Головчака, які перебували за східним кордоном, залишає в минулому все, що стосується Лемківщини. Брак контакту викликає почуття великої скорботи, постійних спогадів. Творчий ефект цього стану – це неповторна пісня про батьківську землю, уславлення її краси й багатства. У Головчака це пейзажна лірика, а у Желема – інтимна лірика, яка містить безпосередні вирази суму, жалю, болю з приводу втраченого, любові до рідної землі, гір. У Меланії Собин це відображається також у пейзажній ліриці. Поезії мають цікавий естетичний вигляд. Тут розвинута та цікава метафорика, слова багаті на експресію. Вірші відзначаються виразністю й пластичністю. Часто-густо це пейзажні імпресії, короткі уривки реальності, заховані в пам'яті, сформовані завдяки уяві. Описи у творах мають символічне значення:

Od lat tysiąca
Zbierali kamienie
Na górskich zboczach,
Jedli ziemniaki,
Podpłomyk owsiany,
Dziękowali Bogu.
Marzyli
O świecie

Gdzie lepiej
A gdy poszli
Od swego progu
W świat,
Gdzie lepiej,
Śni im się
Do rodzinnego domu
Droga.
I znowu marzą –
O górskim zboczu
Kamienistym,
Ziemniakach,
Popłomyku
I lat tysiącu.
Bo Łemkowie... [29].

Ця поезія спокійна, тиха, сумна. Автори, зосереджені на відтворенні образів власної душі, намагаються, щоб нічого не зникло з тієї зовнішньої поетичної візії.

Напрямок лемківської автопрезентації домінує в лемківській поезії, являючи її візитну картку. Почав свій розвиток він у середині 80-х років, у час соціально-політичних перемін у Польщі. Для лемківського суспільства ці зміни принесли, передусім, організаційну незалежність і можливість видаватися. Уперше в післявоєнний період вони змогли виступити від свого імені. На літературній ниві такі можливості їм створило Сондецьке видавництво, яке дуже зацікавилось можливістю публікації творів лемківських письменників. Видрукувані протягом 1983–1985 років у двомовній, польсько-лемківській версії, а згодом наступні книжки тих самих авторів показали автохтонний світ лемківської поезії у всьому різноманітті його проблем і прагнень. Не лише сама форма публікації, а й цілий комплекс суспільних, біографічних, політичних подій привели до того, що поезія вийшла з ізоляції, стала відкрита для зовнішнього читача, що й вплинуло на її характер. Поетичне покоління, яке творило напрям автопрезентації, за винятком старшого за віком **Павла Стефановського**, було народжене на чужих землях і виховувалося в переселенських умовах. Для них більш актуальна Лемківщина сучасна, яка функціонує в їхній свідомості як у сенсі територіальному, так і суспільному. Ці письменники, як і розпорошені по всьому світу лемки, засвідчують своє існування на культурному, мовному, самобутньому рівнях, творячи водночас новий, великою мірою відірваний від рідної території суспільний побут. **Петро Муриянка, Павло Стефановський, Володислав Грабан, Стефанія Трохановська, Олена Дуць** – головні творці напряму лемківської автопрезентації – найбільш зацікавлені в збереженні цього побуту, його гідності, у його впровадженні в лемківські сім'ї, не обов'язково традиційний побут, а оригінальний, який спирається на знаки й символи. Діяльність письменників стає дуже продуктивною. Разом із творчістю вони віддають свій час і сили на громадську, освітню, культурну, релігійну, наукову, видавничу діяльність. Вони є відомими суспільними, релігійними чи політичними діячами. Усі живуть і творять на території етнічної Лемківщини, глибоко відчуваючи трагізм і неповоротність процесу змін на їхній землі. З іншого боку, рідний ґрунт під ногами дає їм змогу вбудувати свій творчий світ у певні рамки, які містять базову етнічну ідентичність.

Звідси народжується почуття відповідальності за продовження в часовому вимірі та збереження всього того, що протягом поколінь було визначником меж «свого» й «чужого». Така локалізація в часопросторовому та ідейному вимірі лемківського буття окреслює основи творення напряму автопрезентації. Поставлені поміж свідомістю викорінення, усюдисущою культурною асиміляцією лемків та прагненням протистояти цим процесам, поети творять сповнені драматизму строфи, які представляють проблеми й трагізм нинішньої Лемківщини. Це демонструє покоління, яке виростало за бар'єром страху, бар'єром самооборонної ізоляції, дозріло в час, коли в Польщі було зламано систему ідеології служіння єдиному ідеалові, коли почали прислухатися до голосів індивідуальних.

Публікації творів у двомовній версії – це певна стратегія, яка розширювала читацьку аудиторію, до якої можна звернути слова:

panowie
to wyście
nam uczynili
za bardzo z lewa
a jam
nie kamień
lud mój z roli
panowie
to boli [14].

Однак не звинувачувальна риторика формує тональність цих віршів. Читач або слухач отримує в них поглиблену емоційну репрезентацію лемківського світу у трьох часових вимірах. Оскарження, говоріння про відкриті кривди, про «szuchy» (це поетична метонімія. Szucha – одяг статечних лемківських газдів, нині трактований як один із символів традиційної лемківської культури. – В. Я.), які йшли на схід і захід, про плачучі гори, – це вимір минулого, який творить пам'ять:

ішли-сме
того судного дня
в неznane
по части з добытком
зо серцьом
на двоє розорvanым
.....
szliśmy
tego sądnego dnia
w nieznane
po części z dobytkiem
z sercem
na pół rozerwanym [19, с. 11].

Внутрішня роздвоєність, розпач від вигляду зруйнованих церков, відшукування затертих слідів – «nie dojezdzone owieczki wielkiego niegdyś stada», яке „ostatków ciepła szukają» [12, с. 17] – це вимір сучасності, який викликає біль. Велика воля бути лемком, незламна віра в справедливість і майбутнє своєї землі й людей породжує оптимізм:

Nim zajdziesz słońeczko
Wyhoduj kwiaty
na ziemi rodzinnej
ród mój
wolnym wygrzej
i potem zachodź [12, с. 17].

Не менш оптимістично звучать слова у творах Стефановського:

Была и е
Лемковина
быв пра-пра
ест няньо и я
и буде наш край
все живий
Справ наших
тяг дальший
бытии мусит [14, с. 13].

Ця поетична автопрезентація, демонстрація лемківської проблематики у всій її глибині й актуальності, у насиченій емоційній тональності є одним із видів самооборони перед нівелюванням, асиміляцією чи небуттям. Письменники зрозуміли, що вони не досягнуть цієї мети, ізолюючись або згадуючи лише про кривди. Їх метод – це вихід з універсальними цінностями рідної культури назовні, показ її краси і відмінності. Віднаходячи у цій поезії «зболену лемківську душу» [11, с. 5], терпеливість, прагнення лемків, зовнішній читач (поляк), можливо, зрозуміє проблему, про яку раніше не знав. Можливо, він зможе зрозуміти лемків і допомогти їм у їхньому устремлінні. Внутрішній читач (лемко), натомість, віднайде в цій поезії самого себе, свої пошуки й вагання. Можливо, по-новому оцінить красу рідної культури, батьківської мови, зможе відкрити ті цінності, які дадуть йому змогу культурно ідентифікувати себе з лемківською громадою.

Лемківська поетична автопрезентація – це активна форма оборони перед асиміляцією. Це вихід до світу, а не втеча від нього. Велика вага відповідальності та сила прагнень підсилюють емоційний тон віршів. Часто-густо складається враження, що це слова крику й розпачу:

w tworzenia kolory spętani
krzyk kopuł ranionych
niesiemy
na krzyżu Bizancjum
rozpiętych [8, с. 3].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, лемківська література повоєного періоду надзвичайно багата, розмаїта та оригінальна. Вона еволюціонувала від найпростіших жанрів, стилізованих під народні пісні, до оригінальних творів. Порівняно з Підляшсьям та Холмщиною, напрям літературного розвитку на Лемківщині докорінно відрізняється насамперед тим, що в перших варіантах процес був «доцентровим», а в другому – «відцентровим». Безсумнівно, що лемківська автопрезентація стала «зброєю» місцевих літераторів проти асиміляції й навіть повного зникнення не лише лемківської літератури, а й мови, культури. Сподіваємося, що нинішній матеріал стане стимулом для наукових пошуків розвитку проблеми національної презентації всіх українських автохтонів, що досі населяють етнічні території не лише в Польщі, а й у Словаччині, Румунії.

Джерела та література

1. Бойчук Б. Олена Дуць (1960) / Б. Бойчук // Позатрадиції. Антологія української модерної поезії в діаспорі. – Київ ; Торонто ; Едмонтон ; Оттава : Канад. ін-т українознав. студій, 1993. – С. 446.
2. Бойчук Б. Петро Мурянк, псевдо (Трохановський) (1947) / Б. Бойчук // Позатрадиції. Антологія української модерної поезії в діаспорі. – Київ ; Торонто ; Едмонтон ; Оттава : Канад. ін-т українознав. студій, 1993. – С. 353–354.
3. Грабан В. Зеленокрыла туга / В. Грабан. – Криниця : [б. в.], 2001. – С. 5.
4. Грабан В. На ковпаку гір – Na kořpaku gór / В. Грабан. – Краків : [б. в.], 1991. – 57 с.
5. Грабан В. Розсипані пейзажі / В. Грабан. – Криниця : [б. в.], 1995. – 118 с.
6. Гук Б. Озираючись за себе – українство в Польщі на зламі 1988/1989 років / Б. Гук // Зустрічі. – 1989. – № 19. – С. 13–21.
7. Дуць-Файфер О. Літературна творчість українців у Польщі після Другої світової війни / О. Дуць-Файфер // *Slavia orientalis*. – 1996. – Т. XLV, № 2. – С. 37–50.
8. Дуць О. У молитовнім блюзнірстві / О. Дуць. – Новий Санч : [б. в.], 1985. – 169 с.
9. Коробчак П. О двох поезіях / П. Коробчак // Загорода. – 1996. – №1–2. – С. 47.
10. Мурянк П. Мурянчисько / П. Мурянк. – Варшава : [б. в.], 1984. – 174 с.
11. Мурянк П. Сухий бадиль / П. Мурянк. – Новий Санч : [б. в.], 1983. – 62 с.
12. Мурянк П. Як сокіл воду з каменя / П. Мурянк. – Варшава : [б. в.], 1989. – 95 с.
13. Стефановський П. Ікона. Лемківський край / Ікона – *łemkowski pejzaż* / П. Стефановський. – Новий Санч : [б. в.], 1985. – 64 с.
14. Стефановський П. Лем. / П. Стефановський. – Лемковина : [б. в.], 1991. – 86 с.
15. Стефановський П. Це болить / П. Стефановський. – Лемковина : [б. в.], 1991. – 51 с.
16. Трохановська С. Вербина / С. Трохановська. – Варшава : [б. в.], 1993. – 77 с.
17. Трохановська С. Мотилі / С. Трохановська. – Варшава : [б. в.], 1994. – 94 с.
18. Трохановська С. Не дозволяй засохнути квітам / С. Трохановська. – Краків : [б. в.], 1991. – 137 с.
19. Трохановська С. Потім, зараз, перед тим / С. Трохановська. – Новий Санч : [б. в.], 1984. – 85 с.
20. Фуджак І. Землячко моя / І. Фуджак. – Криниця : [б. в.], 2001. – 60 с.

21. Фуджак І. Туга / І. Фуджак. – Криниця : [б. в.], 2001. – 53 с.
22. Фуджак І. Хто ми? / І. Фуджак. – Криниця : [б. в.], 2001. – 69 с.
23. Bendyktowicz D. Dom w tradycji ludowej / D. Bendyktowicz, Z. Bendyktowicz. – Wrocław : [b. w.], 1992. – 170 s.
24. Dom we współczesnej Polsce. Szkice / P. Łukasiewicz, A. Sicińskiego. – Wrocław : [b. w.], 1992. – 289 s.
25. Graban W. Twarz pośród cieni / W. Graban. – Nowy Sącz : [b. w.], 1984. – 87 s.
26. Olejniczak J. Arkadia i małe ojczyzny. Vincenz – Stempowski – Wittin – Miłosz / J. Olejniczak. – Kraków : [b. w.], 1992. – 124 s.
27. Siatkowski Z. Zielone słowa gór // Rozsypane pejzaże / Z. Siatkowski. – Krynica : [b. w.], 1995. – S.68.
28. Siatkowski Z. Współczesna poezja Łemków. Formowanie się pokolenia literackiego / Z. Siatkowski // Загорода. – 1994. – № 2–3, С. 48–54.
29. Żełem I. Łemkowie, tłum. P. Trochanowski / I. Żełem, P. Trochanowski // Łemkowie piszą. Wiersze z lasów i gór – Kraków : [b. w.], 1989. – 121 s.

Яручик Виктор. Национальная презентация лемковской поэзии. В статье исследуется проблема украинской литературы на территории Лемковщины после Второй мировой войны до наших дней. Осуществлена характеристика творчества самых известных представителей этой литературы, сделан анализ, подведены итоги литературного процесса Лемковщины. Особый акцент сделан на освещении проблемы национальной презентации в поэзии лемков. Эта поэтическая автопрезентация, демонстрация лемковской проблематики во всей ее глубине и актуальности, в насыщенной эмоциональной тональности является одним из видов самообороны перед нивелированием, ассимиляцией или небытием. Главными творцами направления лемковской автопрезентации являются Петр Мурынка, Павел Стефановский, Владислав Грабан, Стефания Трохановская, Елена Дуць.

Ключевые слова: лемковская литература, фольклорные мотивы, поэзия, автопрезентация.

Yaruchyk Viktor. The National Presentation Poetry on the Territory Lemky. The article is devoted to the territory of the Ukrainian literature Lemky after the Second World War before our time. Implemented feature works best-known representatives of this literature have been analyzed, summed up the literary process Lemky. Special emphasis is made on by the coverage of the national poetry presentation Lemko. This poetic autopresentation, demonstration Lemko issues in all its depth and urgency in saturated emotional tone is a type of self-leveling front, assimilation or nothingness. The main direction of the creators of Lemko autopresentation are: Petro Muryanka, Pavlo Stefanovskyi, Volodyslav Hraban, Stephania Trokhanovska, Olena Duts.

Key words: Lemky literature, folk motifs, poetry, presentation.

Стаття надійшла до редколегії
25. 02. 2016 р.